

ŠIFRA 4.0

REDNI BROJ 14.

SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE
Služba državne bezbednosti

STROGO POVERLJIVO

AKTUELNO STANJE POSLE 21. SEDNICE PREDSEDNIŠTVA CK SKJ I
OCENE BEZBEDNOSNE SITUACIJE U JUGOSLAVIJI U 1971. GODINI

Primerak br. 5

Beograd, 30. decembar 1971. godine

S A D R Ž A J

	Strana
I NEPRIJATELJSKA DELATNOST POSLE 21. SEDNICE PRESEDNIŠTVA SKJ	1 do 18
– Unutrašnji neprijatelj	1
– Neprijateljski deo emigracije	9
– Strane obaveštajne službe, DK i druge misije u SFRJ	13
II OCENE BEZBEDNOSNE SITUACIJE U 1971. GODINI	19 do 38
– Opšte karakteristike delovanja neprijatelja	19
– Specifičnosti u delovanju stranih obaveštajnih službi	25
– Specifičnosti u delovanju neprijateljskog dela emigracije	29
– Specifičnosti u delovanju unutrašnjeg neprijatelja	32
III NEKI AKTUELNI PROBLEMI SISTEMA ZAŠTITE USTAVNOG PORETKA	39 do 46
– Pitanje opšteg koncepta zaštite ustavnog poretka i uloge SDB u tom sistemu	39
a/ Pitanja društvenog položaja SDB	39
b/ Pitanja pravnog sistema	41
c/ Pitanja iz stručne aktivnosti SDB	44
– Pitanja adekvatnog funkcionisanja drugih organa i institucija	45

I

NEPRIJATELJSKA DELATNOST POSLE 21. SEDNICE PREDSEDNIŠTVA SKJ

Energična akcija SK i drugih društvenih faktora, kao i mere organa gonjenja posle istupanja predsednika Tita, 21. sednice Predsedništva SKJ¹⁰⁴⁶ i 23. sednice CK SKH,¹⁰⁴⁷ praćeni su i reagovanjima i aktivnostima unutrašnjeg i spoljnog neprijatelja.

Unutrašnji neprijatelj

Sistematska i perfidna delatnost koju neprijatelj u zemlji više godina sprovodi s ciljem stalnog slabljenja našeg društva, prerasla je u poslednje vreme u otvorenu konfrontaciju sa društvenim sistemom i snagama koje ga nose. U tom pravcu, raspirivanje nacionalizma, šovinizma i separatizma je bilo najizraženije u delovanju unutrašnjeg neprijatelja svih opredeljenja.

Glavni nosioci h r v a t s k o g nacionalizma i separatizma razvijali su svoju delatnost u grupama oko Matice hrvatske, Društva književnika Hrvatske, na Sveučilištu¹⁰⁴⁸ i u nekim drugim institucijama, u političkim organizacijama, kao i kroz mrežu punktova koja je bila razgranata u Hrvatskoj, sa tendencijom širenja u neke druge republike, pa i u inostranstvu. Najizrazitija eskalacija njihove delatnosti bilo je organizovanje štrajka na Zagrebačkom sveučilištu sa orijentacijom na izvođenje generalnog štrajka u SR Hrvatskoj i stvaranje takve situacije u kojoj bi mogli preuzeti vlast.¹⁰⁴⁹

Nacionalisti i separatisti iz ove grupacije ne samo da su napali govor druga Tita, zaključke i ocene 21. sednice Predsedništva CK SKJ i 23. sednice CK SKH, već su nastojali da ih spreče ekstremnim merama /pokušaj organizacije demonstracija uoči 23. sednice CKH, demonstracije na Trgu Republike u Zagrebu i u studentskim domovima itd./ Oni su mere Saveza komunista i organa prinude osudili i okvalifikovali kao napad na hrvatski narod i njegove nacionalne interese. Ovoj oceni su se pridružili i hrvatski nacionalisti u BiH koji tvrde da je akcijom druga Tita i SKJ onemogućena „povjesna prekretnica hrvatskog naroda”, zatim u Vojvodini, kao i u vrhovima katoličkog klera u SRH i SR BiH /ne i u Sloveniji/. Tome su se pridružile neke grupe nacionalista i separatista u drugim republikama – albanski nacionalisti u SR Makedoniji i neki koji su nastanjeni u SR Sloveniji, vančovisti¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁶ 21. sjednica Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) održana je u Karadordevu 1. i 2. prosinca 1971.

¹⁰⁴⁷ 23. sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) održana je u Zagrebu 12. i 13. prosinca 1971.

¹⁰⁴⁸ Misli se na Sveučilište u Zagrebu, tada jedino hrvatsko sveučilište.

¹⁰⁴⁹ Studentski štrajk na Zagrebačkom sveučilištu trajao je od 22. studenoga do 3. prosinca 1971.

¹⁰⁵⁰ Misli se na zagovornike politike Ivana Vanče Mihajlova (1896. – 1990.), lidera desnoga krila VMRO-a (Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija) koji je tijekom Drugoga svjetskog rata bio blizak ustaškom poglavniku Anti Paveliću. Poslije je bio jedan od lidera bugarskog nacionalizma u emigraciji i zagovornik ideje Makedonije kao

i drugi makedonski nacionalisti – koji kao tradicionalni saveznici hrvatskog nacionalističkog separatizma, a polazeći od sopstvenog interesa, tvrde da su ponovo došli do izražaja „velikoserpski interesi koji su uvek imali monopol nad svim narodima u Jugoslaviji”.

Osim navedenih ocena i stavova koje izražavaju nacionalisti iz Matice hrvatske i drugih institucija, a koje su inače pod udarom posebno političkih akcija, SDB¹⁰⁵¹ nema podataka da sada organizovanije neprijateljski deluju, te izgleda da su u stanju iščekivanja.

Konkretnu aktivnost i dalje razvija grupacija na Sveučilištu, i to pre svega aktivna i mobilna grupa studenata koja je i do 21. sednice diktirala permanentnu i otvorenu nacionalističku i kontrarevolucionarnu delatnost. Ova grupa je inicirala i izvodila sve javne demonstracije i pokušavala izazvati neredu u Zagrebu u periodu od 21. sednice.

Osim toga, na Sveučilištu i dalje traje aktivnost za takvu organizaciju Sveučilišta u kojoj bi sva vlast bila u rukama rektorata, bez samostalnosti fakulteta i centara van Zagreba. U planu im je da ovakav status Sveučilišta obezbede novim statutom, koji bi se imao usvojiti na skupštini Sveučilišta 7. januara 1972. godine.

Neprijateljska delatnost srpskih nacionalista i šovinista i njima bliskih sagovornika, pojedina i grupa koje deluju sa birokratsko-etatičkih pozicija usmerena je na obezvređivanje politike Saveza komunista i podgrejavanja antihrvatskog raspoloženja. „Podržavajući” odluke 21. sednice Predsedništva SKJ sa zluradošću ukazuju na „opravdanost njihovih stavova i pogleda”.

Neposredno nakon 21. sednice i govora druga Tita smatrali su da u Hrvatskoj „neće niko odgovarati jer se sve to radi sa znanjem najvišeg rukovodstva”, da se ne preduzimaju energične mere kao u slučaju Srbije, da će se sve svršiti na merama prema Matici hrvatskoj i zabranjivanja nekih listova, da će se „pokret” pritajiti i ubrzo nastaviti sa radom i sl. Kasnije suočeni i iznenadjeni sa energičnim merama koje se preduzimaju u svim republikama, a posebno u Hrvatskoj, izrazili su bojazan za vlastitu sudbinu i poziciju. Zabrinuo ih je nagoveštaj sinhronizovane borbe protiv nacionalizma, a pojedinci su se pitali „koga će sada otvoreni ponor u Hrvatskoj progutati u Srbiji, a zatim u Makedoniji” jer je ovo, po njima, samo prva runda.

Destruktivna i neprijateljska delatnost sa ovih pozicija ustanovljena je i u akcijama pojedinih profesora i jednog broja studenata srpske i crnogorske nacionalnosti na Kosovu. Koreni sadašnjih događaja na Univerzitetu u Prištini dublji su i vezani su za nacionalnu netrpeljivost koja je već duže vreme prisutna. Inspiratori i podstrekači ove vrste neprijateljskog delovanja nepomirljivi su sa procesima koji se odvijaju u SAP¹⁰⁵² Kosovo. Pored pojedinaca i grupa koji su se eksponirali na Univerzitetu u ovoj delatnosti posredno ili neposredno uključili su se i drugi nacionalističko-šovinistički elementi, pojedini novinari i sl. Osnovna polazišta u njihovoj akciji su zahtevi za odvajanje i paritetnu zastupljenost u svim

bugarske zemlje. Nada Kisić Kolanović, „Ivan Vanča Mihajlov: makedonski revolucionar uskraćen za domovinu i korišene”, *Časopis za suvremenu povijest* 34, br. 1 (2002): str. 107-138.

¹⁰⁵¹ Služba državne bezbednosti, odnosno Služba državne sigurnosti (SDS) u hrvatskoj inačici naziva.

¹⁰⁵² Socijalistička Autonomna Pokrajina.

organima i organizacijama na Univerzitetu, pošto, po njihovoj oceni, postoji majorizacija u korist albanske narodnosti. SDB je ustanovila oblike ilegalnog i organizovanog delovanja i tendencije šireg povezivanja sa istomišljenicima van područja SAP Kosova.

Neprijateljska delatnost pojedinaca i grupa u SAP Vojvodini u uskoj je sprezi sa poznatim nacionalističkim grupama oko „Srpske književne zadruge” u Beogradu.¹⁰⁵³ Pored već poznatih oblika i metoda delovanja u novije vreme njihova delatnost je usmerena i na diskreditovanje sadašnjeg „poslušnog” rukovodstva Matice srpske, gde izuzev u nekim komisijama, nisu uspeli da zauzmu pozicije i nemetnu svoja opredeljenja kao osnov za akciju.

Za nacionalističko-šovinističku delatnost pojedinaca i grupa u SR BiH posebno je karakteristična tendencija polarizovanja i konfrontiranja po nacionalnoj osnovi, pokušaji vezivanja za određeno nacionalistička žarišta u drugim republikama kao i agresivnije i otvorenije istupanje naročito ostataka starih klasnih struktura i pojedinih pripadnika klera.

SDB SSUP,¹⁰⁵⁴ za sada, ne raspolaže sa novijim podacima SDB SAP Kosova o pojavama i delovanju neprijatelja na raspirivanju albanskog šovinizma i iredentizma na području Kosova.

U periodu nakon 21. sadnice uočena je ionako konstantna delatnost poznatih i talijanskih iredentističkih grupa i organizacija /pojave ubacivanja letaka kojima se „Italijani, Riječani, Dalmatinci i Goričani” pozivaju na odbranu od preteče mogućnosti definitivnog odricanja od zone B i ustupanja Jugoslaviji/.¹⁰⁵⁵

Pojave i tendencije vertikalnog povezivanja uočene su kod neprijateljskih elemenata mađarske narodnosti. U Subotici je formirano „Udruženje mađarskog jezika”, iako već postoje takve zvanične institucije /katedre, instituti i sl./. Oko ovog udruženja se okupljaju od ranije poznati mađarski nacionalisti koji održavaju veze i sa kulturnim institucijama u Mađarskoj i sa mađarskim DK predstavništvom u Jugoslaviji. Nedavno je, zbog vredjanja ličnosti Predsednika Republike i neistinitog prikazivanja, pre svega medjunacionalnih odnosa u zemlji, zabranjen časopis „Uj simpouzium”¹⁰⁵⁶ i podnet krivična prijava protiv glavnog urednika.

U SR Makedoniji ponovo je uočena intenzivnija delatnost albanskih iredentista¹⁰⁵⁷ pod parolom stvaranja Republike Kosovo koja bi se kasnije pripojila Albaniji. Pojedini iredentisti

¹⁰⁵³ Srpska književna zadruga najstarija je izdavačka institucija u Srbiji. Na njezinu se čelu tada nalazio književnik Dobrica Ćosić (1921. – 2014.), tada već označen kao jedan od istaknutijih disidenata u Jugoslaviji.

¹⁰⁵⁴ SDB Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (SSUP) Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ).

¹⁰⁵⁵ Misli se na Zonu B nekadašnjega Slobodnog Teritorija Trsta (STT) koji je bio pod jugoslavenskom vojnom upravom i koji je uključivao kotare Buje i Kopar, odnosno područje od 516 km². Iako je Londonskim memorandumom iz 1954. godine STT praktički ukinut, a Jugoslavija dobila i civilnu upravu nad Zonom B, definitivno će razgraničenje biti definirano tek Osimskim sporazumima 1975. godine. Igor Duda, „Slobodni Teritorij Trsta”, u *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristupljeno 28. travnja 2021., <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2523>.

¹⁰⁵⁶ Misli se na list *Uj simposion* koji je zabranjen zbog članka o filmu „Sutjeska” kojim se navodno povrijedila čast i ugled predsjednika SFRJ i naroda SFRJ. Radina Vučetić, *Monopol na istinu: Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka* (Beograd: Clio, 2016), str. 66.

¹⁰⁵⁷ Iredentizam je pojam koji označuje politiku, pokret ili ideologiju koja teži proširivanju državnih granica jedne nacionalne države na račun drugih država u svrhu sjedinjavanja teritorija na kojima žive pripadnici te nacije. U prak-

su izrazili podršku nacionalističko-separatističkim pojavama u SR Hrvatskoj. Pripadnici iredentističke grupe iz ove Republike nastoje da se povežu sa istomišljenicima na Kosovu.

Neprijateljsku delatnost sa birokratsko – etatičkih pozicija,¹⁰⁵⁸ pre svega, karakteriše pojava „pružanja” podrške i tumačenja stavova i zaključaka 21. sednice u okviru, svojih opredeljenja. Ocenjuju da je to potvrda i rehabilitacija njihovih stavova, da je sadašnje stanje rezultat pogrešne politike i ideologije SKJ i razvijenosti radničke klase, a razvoj događaja, po njima, nateraće rukovodstvo da menja koncepciju o ulozi SK i države u izgradnji socijalističkog društva. I ovom prilikom posebno naglašavaju nesposobnost rukovodstva da spreči “anarhiju” u privredi, da reši probleme nezaposlenosti i tendenciozno izražavaju zadovoljstvo što su “Hrvati jednom došli na red...”.

U istupima informbiroavaca / često su to lica koja su boravila u istočno-evropskim zemljama / dosta je prisutno upoređivanje aktuelne situacije sa stanjem odnosa u ČSSR¹⁰⁵⁹ uoči događaja od 21. avgusta 1968. godine.¹⁰⁶⁰

Parcijalna saznanja /nedovoljna za potpuniju ocenu/ ukazuju da pojedinci iz grupe osuđene na IV plenumu¹⁰⁶¹ sa interesom prate razvoj najnovijih događaja, pri tome ispoljavajući nevericu u njihov uspešan ishod. A. Ranković je posebno osudio M. Tripala¹⁰⁶² jer je, po njemu, na IV plenumu, bio vrlo bezobrazan prema njegovom zahtevu da se ispitaju još neki detalji. Smatra da je Tripalo na tom Plenumu najdalje otišao kada je rekao da je to kraj jedne politike. Ranković ocenjuje da je time Tripalo osudio i druga Tita.

Ekstremne anarholiberalističke grupe¹⁰⁶³ i pojedinci na Univerzitetima u Beogradu, Ljubljani i u nekim drugim centrima, sprovođenje zaključaka 21. sednice posmatraju sa приметnom uzdržljivošću.

Analizirajući zaključke 21. sednice Predsedništva SKJ i preduzete mere ekstremisti, poznate grupe i pojedinci, na Beogradskom univerzitetu ocenjuju da će doći do obnove centralizma i prinude /upozoravaju na “zabrinjavajući zaključak” – ko nije u stanju da sprovodi odluke ima da se eliminiše milom ili silom/ kao i da je novi kurs SKJ samo taktika, a da će se prava represija okrenuti protiv „levičara” koji su „jedini osporavajući faktor oficijelne politike”.

si albanskog iredentizma riječ je bila o politici kojoj je svrha bila sve etničke Albance i teritorije na kojima su oni živjeli ujediniti u jednu nacionalnu državu, što je značilo aspiracije na jugoslavenski teritorij, prije svega na područje Kosova.

¹⁰⁵⁸ Pod pojmom birokratsko-etatičkih pozicija razumijevalo se zagovornike centralističke i unitarističke politike u Jugoslaviji.

¹⁰⁵⁹ Čehoslovačka Socijalistička Republika (ČSSR).

¹⁰⁶⁰ Misli se na vojnu intervenciju Sovjetskog Saveza i drugih članica Varšavskog pakta (izuzevši Rumunjsku) koje su u noći s 20. na 21. kolovoza 1968. okupirale Čehoslovačku sa svrhom slamanja praškog proljeća, reformskog pokreta u toj zemlji pod vodstvom Aleksandra Dubčeka koji je težio većoj političkoj liberalizaciji tadašnje komunističke Čehoslovačke.

¹⁰⁶¹ Misli se na tzv. Brijunski *plenum*, odnosno na IV. sjednicu CK SKJ iz srpnja 1966. na kojoj su politički pad doživjeli Aleksandar Ranković i ono krilo Partije koje je zagovaralo centralističku politiku.

¹⁰⁶² Misli se na Antu (Miku) Tripala (1926. – 1995.), hrvatskoga člana Predsjedništva SFRJ i jednog od vođa hrvatskoga proljeća.

¹⁰⁶³ Misli se na lijevo orijentirane intelektualce, ponajviše na onaj krug okupljen oko filozofskog časopisa *Praxis* i Korčulanske ljetne škole.

„Umerenost” predavanja profesora Mihajla Markovića¹⁰⁶⁴ početkom decembra o.g. izazvala je nezadovoljstvo kod poznatih ekstremnih grupa studenata Beogradskog univerziteta koji su nastojali da preko javnih tribina povedu debatu i o stavovima i zaključcima 21. sednice. Otkazani su takodje i neki najavljeni skupovi /na neodređeno vreme odložen je skup javnih i naučnih radnika radi pripremanja i rasprave „O položaju srpskohrvatskog književnog jezika”, nije održana diskusija u studentskom kulturnom centru na temu „Šta hoće ‘Prosvjeta’” – mesečnik srpskog kulturnog društva u Zagrebu, a nakon preduzetih mera i podnetih prijava protiv četvorice studenata povukli su iz prodaje list „Student” /vanredni broj/.

Veoma intenzivne rasprave na temu problema materijalnog položaja studenata Beogradskog univerziteta /jedinstveni su u otporu prema povećanju usluga i stanarina u studentskim domovima/ ukazuju na fluidnost situacije na ovom Univerzitetu i mogućnost da ekstremističke snage iskoriste to stanje za organizovanje širih ekscesa, pri čemu računaju da i medju radnicima mogu naići na podršku zbog stvarnih problema socijalnih razlika, korupcije i sporog rešavanja sistemskih pitanja društva.

Odredjena ekstremistička kretanja sa tendencijama organizovanog delovanja koja su prisutna na Ljubljanskom univerzitetu, imaju tendenciju radikalizacije društvenih odnosa sa programskim načelima Trockog,¹⁰⁶⁵ Markuzea¹⁰⁶⁶ i Mao-a¹⁰⁶⁷ i promene vodećih struktura u društvu. U tom pravcu značajniji podsticajni faktor predstavlja grupa iz „Pokreta 13. novembar”¹⁰⁶⁸ i pojedinci okupljeni oko studentskog lista „Tribuna” i Radio student.

Istaknuti opozicionari različitih političkih opredeljenja, ocenjuju Titov govor kao jedan od najvećih Titovih poteza nakon 1948. godine i briljantni obračun sa disidentima, kretanja u SR Hrvatskoj pre 21. sednice kao „politizaciju ka desničarskoj neofranksističkoj ideologiji” /M. Djilas/¹⁰⁶⁹, odnosno kao akcije usmerene na spašavanje režima i partije /Edvard

¹⁰⁶⁴ Mihailo Marković (1923. – 2010.) bio je srpski filozof, tijekom 60-ih i ranih 70-ih prošloga stoljeća pripadnik skupine „praksisovaca”, a 80-ih godina okreće se srpskom nacionalizmu i postaje jedan od autora Memoranduma SANU-a i podupiratelj politike Slobodana Miloševića.

¹⁰⁶⁵ Lav Davidovič Bronstein Trocki (1879. – 1940.), boljševički i marksistički teoretičar, Staljinov suparnik u borbi za vodstvo sovjetskih komunista.

¹⁰⁶⁶ Herbert Marcuse (1898. – 1979.), američki marksistički filozof njemačkog podrijetla, pripadnik glasovite Frankfurtske škole, utjecajan u ljevičarskim studentskim pokretima na Zapadu 60-ih godina 20. st., pogotovo nakon 1968.

¹⁰⁶⁷ Mao Ce-tung (1893. – 1976.) kineski revolucionar i vođa komunističke Kine nakon Drugoga svjetskog rata.

¹⁰⁶⁸ „Pokret 13. studenoga” potkraj 1971. godine pokrenuli su slovenski studenti koji su bili pod utjecajem novih ljevičarskih ideja i pokreta sa Zapada. Tendencija je bila načiniti platformu za društveno promišljanje revolucionarnog marksizma u kojoj ne bi bilo utjecaja Saveza komunista. Pokret je nakon nekoliko sastanaka praktički ugušen i njegovi su članovi bili optuživani za stvaranje političkih udruženja, što je bilo zakonski kažnjivo. Jure Ramšak, „Historicizing the Left Alternative to Self-Management Socialism in the Yugoslav Centre and Periphery”, *Historiografija.hr*, 21. 5. 2018., pristupljeno 3. 5. 2021., <https://historiografija.hr/?p=9930>.

¹⁰⁶⁹ Milovan Đilas (1911. – 1995.), crnogorski i jugoslavenski političar, do 1954. jedan od najviših partijskih dužnosnika u SKJ, a potom prvi i najvažniji disident socijalističke Jugoslavije koji je zbog svojih kritičkih stajališta o komunističkoj vlasti u Jugoslaviji više puta zatvorski kažnjavan.

Kocbek/,¹⁰⁷⁰ a mere preduzete u Hrvatskoj kao pojavljivanje „nove ždanovštine”,¹⁰⁷¹ koja treba da nadomesti nedostatak reda /Boris Pahor/.¹⁰⁷²

Grupa oko „Praxisa”¹⁰⁷³ u Zagrebu distancirala se od štrajka na Sveučilištu i postojeće stanje ocenila kao opasno za vidniju i organizovaniju delatnost.

Zaključci 21. sednice i govor druga Tita predmet su harangiranja raznih destruktivnih i nezadovoljeničkih elemenata. Posebno je izražena pojava ilegalne neprijateljske propagande i javnih istupa izrazito neprijateljskog i subverzivnog karaktera. Prema svim ovim licima i otkrivenim autorima i rasturačima ilegalne pisane propagande preduzimaju se zakonske mere. Tako na primer, organi unutrašnjih poslova SR Hrvatske do 20. decembra ove godine prema narušiocima javnog reda i mira i počiniocima krivičnih dela preduzeli su sledeće mere: podneli su preko 42 prijave pravosudnim organima zbog počinjenih krivičnih dela i preko 200 prijava zbog prekršaja, a 85 lica je privedeno i nakon upozorenja oslobodjeno. Posebno su mere preduzimane na području grada Zagreba, gde je došlo do javnih neprijateljskih istupanja, a vršene su kontrole i u studentskim domovima. Prilikom ovih kontrola otkriven je veći broj neprijavljenih lica, materijala neprijateljske sadržine, nešto oružja i sl.

Organi unutrašnjih poslova SR Srbije u periodu od 1. do 25. decembra podneli su krivične prijave protiv 25 lica i 51 prijavu zbog prekršaja. Među licima protiv kojih je pokrenut krivični postupak su i 4 studenta iz uredništva lista „Student”, 25 studenata Filozofskog fakulteta u Prištini, episkop Žički Vasilije Kostić i neka druga lica.

Organi unutrašnjih poslova SR Makedonije podneli su krivične prijave protiv 3 lica, a u toku su završne pripreme za podnošenje krivičnih prijava protiv još 11 /od toga 7 zbog nacionalističko-vančovističke delatnosti i veza sa neprijateljskim delom emigracije, a 4 zbog

¹⁰⁷⁰ Edvard Kocbek (1904. – 1981.) slovenski pjesnik, esejist, pisac, član partizanskog pokreta za vrijeme Drugoga svjetskog rata te član vlada u Sloveniji nakon rata. Zbog svojega kritičkog pisanja postaje disident, gurnut je na margine i stalno nadziran od službi sigurnosti. „Edvard Kocbek”, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., pristupljeno 3. 5. 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32164>.

¹⁰⁷¹ Ždanovizam ili ždanovština pojam je koji označuje dogmatski pogled na umjetničku i intelektualnu djelatnost. Pojam je skovan prema prezimenu visokopozicioniranog dužnosnika Komunističke partije Sovjetskog Saveza Andreja Ždanova (1896. – 1948.) koji je u vrijeme staljinističkih čistki provodio Staljinove direktive, pogotovo protiv slobodoumnijih umjetnika i književnika. U umjetnosti i književnosti forsirali su se socijalistički realizam i pragmatične političke potrebe komunističkog režima, a svi ostali umjetnički pristupi bili su smatrani nepodobnima i bili su proganjani. „Ždanov, Andrej Aleksandrovič”, *Proleksis enciklopedija*, pristupljeno 6. 7. 2021., <https://proleksis.lzmk.hr/51183/>.

¹⁰⁷² Boris Pahor (1913.) slovenski pisac, kritičar totalitarnih režima, u svojem romanu *Nekropola* (1967.) opisao je strahote nacističkih logora. Od 1953. do 1975. Pahor je predavao talijansku književnost u Znanstvenom liceju „France Prešeren” u Trstu. Godine 1966. pokrenuo je časopis *Zaliv* koji je do 1990. objavljivao tekstove slovenskih disidenata. „Boris Pahor”, *Slovenska akademija znanosti in umetnosti, travanj 2013.*, pristupljeno 3. 5. 2021., <https://www.sazu.si/en/members/boris-pahor>.

¹⁰⁷³ Misli se na skupinu intelektualaca, filozofa i sociologa sa Sveučilišta u Zagrebu koji su pokrenuli Korčulansku ljetnu školu, a potom i časopis *Praxis*, te u njemu zagovarali neomarksistički pristup filozofiji i društvenim znanostima poznatiji kao praxis filozofija. Jugoslavenska komunistička vlast u njihovu je djelovanju vidjela opoziciju i „udar sa lijeva”.

nacionalističko-separatističke aktivnosti/. Preduzimane su i druge mere /oduzimanje putnih isprava, upozorenja itd/.

Rezultati mera organa unutrašnjih poslova na graničnim prelazima u Sloveniji pokazuju da je u ovom periodu bilo manje unošenja oružja u zemlju nego u istom periodu prošle godine.

Neprijateljski deo emigracije

Prema raspoloživim podacima neprijateljska aktivnost emigracije posle 21. sednice Predsedništva SKJ do sada se sprovodi u dva pravca: javnom istupanju kroz organizovanje demonstracija, rasturanje letaka i sl. i intenzivnom komuniciranju, odnosno povezivanju poznatih emigrantskih ekstremista radi organizovanijeg i jedinstvenijeg nastupanja prema zemlji.

Neprijateljski deo hrvatske emigracije sprovodi živu propagandnu aktivnost prema našim građanima na privremenom radu u SRN.¹⁰⁷⁴ Poenta je na unošenju zabune među njih, odvratanju od putovanja u Jugoslaviju na zimski odmor /zbog toga što im navodno preči oduzimanje PI¹⁰⁷⁵ i deviznih sredstava i zabrana ponovnog odlaska iz zemlje i druge represivne mere/ i pozivanju na povlačenje deviza iz jugoslovenskih banaka.

Ustaška emigracija u SRN štampala je nekoliko hiljada letaka antijugoslovenske sadržine, koji se rasturaju među našim radnicima na privremenom radu /poznata sadržina dva letka/. U njima se pored najgrubljih napada na SFRJ i Predsednika Republike, uz iznošenje optužbi o „eksploataciji Hrvatske” i pružanje podrške kontrarevolucionarnim snagama u zemlji, na alarmantan način apeluje na radnike da povuku svoje devizne uloge iz jugoslovenskih banaka i da ih prebace u strane banke, jer se Jugoslavija nalazi „pred raspadom i građanskim ratom”. Autor jednog letka je Jelićev HNO,¹⁰⁷⁶ dok je drugi potpisan sa „Radnički komitet Zagreb”.

Na osnovu podataka pogranične službe može se zaključiti da ustaška propaganda nije u većoj meri uticala na smanjenje broja radnika koji dolaze za božićne i novogodišnje praznike u zemlju. Međutim, određena nesigurnost koja se zapaža kod nekih naših građana prilikom ulaska u zemlju, ukazuje da dejstvo neprijateljske emigrantske propagande ne treba podcenjivati.

Povodom najnovijih događaja u zemlji, neprijateljski deo hrvatske emigracije izveo je vrlo organizovano i sinhronizovano antijugoslovenske demonstracije u nizu gradova SAD, Kanade i Zapadne Evrope, uglavnom ispred zgrada DKP¹⁰⁷⁷ SFRJ /Geteborg, Malme, Frankfurt, Kopenhagen, Toronto, Vankuver, Vašington, Njujork, Kleveland, Čikago, Los

¹⁰⁷⁴ Misli se na Saveznu Republiku Njemačku.

¹⁰⁷⁵ Putnih isprava.

¹⁰⁷⁶ Hrvatski narodni odbor (HNO) hrvatska je emigrantska organizacija osnovana 1952. u Münchenu koja se zalagala za uspostavu suverene hrvatske države i autonomiju BiH u sklopu Hrvatske. Njezin je predsjednik bio dr. Branimir (Branko) Jelić, a nakon njegove smrti 1972. na dužnost predsjednika stupio je njegov brat Ivan. Ivan Čizmić, Marin Sopta, Vlado Šakić, *Iseljena Hrvatska* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga; Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar, 2005), str. 384-390.

¹⁰⁷⁷ Diplomatsko-konzularna predstavništva.

Andjelos/. Održane su sa znanjem i uz odobrenje domaćih policija u trajanju od 1 do 2 časa. U njima je učestvovalo prosečno 200 do 300 lica, izuzimajući Toronto gde je demonstriralo oko 2.000 emigranata.

Pored ustaških zastava, grbova i drugih amblema /"Nezavisna država Hrvatska"/, demonstranti su nosili transparente i parole neprijateljske sadržine, kao na primer: „Sloboda za Hrvatsku”, „Hrvatska u OUN”, „Smrt Titu i izdajniku Bakariću”, „Smrt Jugoslaviji”, „Sloboda za hrvatske studente”, „Hoćemo da hrvatske devize pripadaju Hrvatskoj” itd., uz glorifikaciju pojedinih rukovodilaca koji su podneli ostavke i zabrinutost za njihovu sudbinu /Tripalo/. Pojedine grupe nosile su i improvizovane mrtvačke sanduke prekrivene crnim florom sa natpisom „Jugoslavija”. Osim paljenja jugoslovenskih zastava nije bilo grubljih incidenata. Prilikom demonstracija u Torontu rasturani su leci u kojima se govori o „porobljenosti” Hrvatske u Jugoslaviji, „proganjanju” hrvatskih studenata i sl.

Demonstracijama je dat publicitet preko ustaških radio-časova u SAD, kao i Radio-Madrída /gde deluje jedna ustaška grupa/, koji je inače neposredno posle 21. sednice Predsedništva SKJ poveo propagandnu kampanju, ističući da su „Tito i velikosrpska klika, uz pomoć kvislinga u Hrvatskoj izveli puč i zaveli masovni teror”.

Demonstracije su dobile izvestan publicitet i u štampi ovih zemalja.

Naša DKP uložila su proteste kod vlada zemalja u kojima su izvedene demonstracije.

U ovom momentu raspoložemo saznanjima o namerama, ali ne i potpunijim podacima o konkretnim planovima terorista u vezi sa događajima u zemlji. Uočen je dolazak jednog broja pripadnika terorističke organizacije „Hrvatsko revolucionarno bratstvo”¹⁰⁷⁸ iz Australije i SAD u Evropu /u toku prošle i ove godine došlo oko 25 identifikovanih HRB-ovaca/, a nekoliko članova ove organizacije – nosioca naših stalnih putnih isprava došlo je u zemlju radi upoznavanja sa situacijom.

Postojeći podaci ukazuju da ova emigrantska organizacija već duže vreme radi na stvaranju svojih punktova /trojke, pojedinci/ koji bi u odredjenom trenutku mogli da stupe u dejstvo.

Prema novijim, neproverenim informacijama, ekstremisti HRB prete da će uskoro izvesti atentat na Predsednika Republike, izvršiti neke diverzantske akcije u Srbiji /na Dunavu, na zgradi SUP¹⁰⁷⁹ u Nišu i negde na jugoslovensko-bugarskoj granici u cilju zaoštavanja međudržavnih odnosa/ kao i akcije prema našim DK predstavništvima u Zapadnoj Evropi /Oslo, Štutgart, Pariz/ primenom metoda delovanja «tupamarosa».¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁸ Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB) organizacija je hrvatskih emigranata osnovana 1961. u Australiji. Osnovni cilj organizacije bila je borba za stvaranje samostalne hrvatske države prije svega konspirativnim i diverzantsko-gerilskim djelovanjem. Organizacija je djelovala i u Europi i u SAD-u, a organizirala je i gerilske akcije ubacivanja u Jugoslaviju 1963. (skupina Tolić-Oblak) i 1972. (akcija „Feniks”, tzv. bugojanska skupina). Wollyf Krašić, „Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija” (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2016), str. 152-159.

¹⁰⁷⁹ Sekretarijat unutrašnjih poslova.

¹⁰⁸⁰ Tupamaros je bila ljevičarska gerilska organizacija u Urugvaju osnovna 1963. radi borbe protiv urugvajskih vlasti i utjecaja koji je na Urugvaj imao SAD. Organizacija je izvodila bombaške napade, otmice i ubojstva. The Editors of

Poznati emigrantski lider Branko Jelić ispoljava inicijativu za održavanje kongresa na kome bi se utvrdili metodi i taktika dalje aktivnosti emigracije prema Jugoslaviji, a u jednom od letaka koji su rasturani istaknuta je spremnost da se u Minhenu i drugim mestima u Nemačkoj obezbedi prihvatanje studenata i drugih koji zbog pooštrenih represivnih mera, budu napustili Jugoslaviju.

Osim za neprijateljski deo hrvatske emigracije, za sada još ne raspolažemo podacima o reagovanju i delovanju drugih nacionalnih grupacija neprijateljskog dela emigracije.

Medjutim, na osnovu dosadašnjeg iskustva /aktiviranje emigracije povodom značajnijih unutrašnje-političkih zbivanja/ kao i na osnovu činjenice da ekstremna emigracija /osim u određenoj meri hrvatska/ još nije izašla iz faze razmatranja novonastale situacije, preispitivanja svog budućeg nastupanja i odgovarajućeg prestrojavanja, moglo bi se očekivati da će tek da usledi intenziviranje njene aktivnosti prema zemlji i prema našim građanima na radu u inostranstvu. U okviru toga moguće je, odnosno emigraciji bi odgovaralo izvodjenje i diverzantsko-terorističkih akcija, pre svega unutar zemlje a i u inostranstvu, prema našim DK predstavništvima i predstavnicima.

Strane obaveštajne službe, DK i druge misije u SFRJ

Bitna odstupanja od dosada uočene konstantno intenzivne aktivnosti stranih obaveštajnih službi protiv SFRJ nisu u ovom trenutku uočena. 21. sednica Predsjedništva SKJ i događaji koji su sledili iza toga jedino su potencirali stalni interes stranih, obaveštajnih službi na unutrašnje-političko stanje u SFRJ.

Osnovna karakteristika sadašnjeg angažovanja istočnih i zapadnih službi sastoji se u tome da se prikupi što više podataka o događajima /karakter, žarišta, ko stoji iza njih, angažovane ličnosti, „pokret mladih”, uloga JNA,¹⁰⁸¹ primena i obim administrativnih mera, promene u rukovodstvu organa vlasti, SK i JNA, mesto klera i sl./ i da se na odgovarajući način, oprezno i već postojećim kanalima vrši uticaj na ljude u „rastućim unutrašnjim trenjima na nacionalnoj osnovi i u teškoj ekonomskoj krizi”. Naglašava se i sada već odavno prisutna teza o nejedinstvu u jugoslovenskom rukovodstvu. Nastavlja se takodje sveobuhvatni interes za ulogu i stavove JNA /u „hrvatskim događajima” i ubuduće/, za moralno stanje u oružanim snagama naše zemlje i za raspoloženje vojnika i oficira.

Zasada nije otkriveno da su aktivirane nove ličnosti, punktovi i strukture u zemlji koje nisu već registrovane. Aktivnost kroz kanale koje pratimo ne ukazuje takodje ni na neke nove forme ugradjivanja stranih službi u našoj zemlji. Veze dobijaju uobičajene i standardne zadatke sa akcentom na aktuelna zbivanja. Nismo registrovali da se u pogledu formi i metoda primenjuje posebna taktika ili planovi da se direktno utiče na sadašnje događaje.

Encyclopaedia Britannica, „Tupamaro”, *Encyclopedia Britannica*, pristupljeno 5. 5. 2021. <https://www.britannica.com/topic/Tupamaro>.

¹⁰⁸¹ JNA – Jugoslavenska narodna armija.

Podaci nam pokazuju da su se do ovog momenta više eksponirala /ocene i komentari/ DK i druga predstavništva stranih zemalja u SFRJ nego punktovi službi iz inostranstva. Ocenjujemo to istovremeno uobičajenom situacijom. Očekujemo tek više podataka o radu centara iz inostranstva, a pogotovo zapadnih ob. službi. Kontakti stranih službi s agenturom predstoje i tada ćemo moći da izvlačimo još odredjenije zaključke.

Za sva strana DK¹⁰⁸² predstavništva u SFRJ je karakteristično da događaje prate svakodnevno, detaljno i kroz sve ustaljene forme i sredstva. Zapaža se orijentacija i stav predstavnika Sovjetskog Saveza i SAD da se to čini oprezno, kako se ne bi „doveli u pitanje dobri odnosi sa SFRJ”. Američki DK predstavnici su izjavljivali da su u tom smislu usmerili i svoju štampu. Dobijen je podatak da su sovjetski DK i pseudo predstavnici u SFRJ dobili posebnu instrukciju da izbegavaju bilo kakve provokacije u kontaktima sa Jugoslovenima /preko instruktora CK KP SS¹⁰⁸³ koji je posetio Beograd, a na osnovu stava ovog foruma na posebnom sastanku posvećenom situaciji u Jugoslaviji/. Sovjetskim predstavnicima u SFRJ se istovremeno sugerše „da političku klimu u SFRJ iskoriste za stvaranje što boljih odnosa sa rukovodećim i drugim ljudima u Jugoslaviji”. Registrovali smo i odlazak atašea Ambasade SAD u Beogradu na „hitan” sastanak u Brisel /13. decembra/, a francuskog diplomate u Pariz, ali bez više podataka. Savetnik Sovjetske ambasade takodje je iznenada otputovao u Moskvu.

Uočeno je da istočne službe naročito za razgovore o događajima u SFRJ koriste kontakte koji se po raznim osnovama ostvaruju između Jugoslovena i državljana IEZ¹⁰⁸⁴ /putovanja u oba pravca/. To je pogotovo karakteristično za SSSR. Predstavnici studijskih, turističkih, omladinskih i drugih delegacija u SFRJ intenziviraju kontakte i razgovore sa našim građanima na teme aktuelne situacije u nas /u zadnje vreme ispoljen interes za materijale koji se proraduju na sastancima SK/.

Putovanja „posmatrača” u Zagreb /predstavnici Italije, Francuske, Engleske, Z. Nemačke¹⁰⁸⁵ i Sovjetskog Saveza/ nisu bila obimna i iz toga vida aktivnosti zasada ne možemo izvlačiti značajnije zaključke. U Zagreb su dolazila lica i dopisnici iz inostranstva. Direktni kontakt stranih DK i drugih predstavnika u SFRJ sa organizatorima štrajka studenata na Zagrebačkom sveučilištu registrovali smo samo u dva slučaja /dopisnici zapadno-nemačkog lista „Die Welt” i francuskog AFP¹⁰⁸⁶ sa Budišom/.¹⁰⁸⁷

Očekujemo dalje intenzivno prikupljanje podataka o unutrašnjim zbivanjima kod nas i određena prilagodjavanja u stvaranju i negovanju izvora.

Osnovnu ocenu koju su do sada o događajima u SFRJ, u vezi sa 21. sednicom Predsedništva SKJ, izrekli predstavnici stranih obaveštajnih službi i DK istočnih i zapadnih misija u SFRJ, karakterišu dva stava:

¹⁰⁸² DK – diplomatsko-konzularna.

¹⁰⁸³ CK KP SS – Centralni komitet Komunističke partije Sovjetskog saveza

¹⁰⁸⁴ IEZ – istočnoevropskih zemalja.

¹⁰⁸⁵ Zapadne Njemačke.

¹⁰⁸⁶ Agence France-Presse, međunarodna novinska agencija sa sjedištem u Parizu.

¹⁰⁸⁷ Riječ je o Draženu Budiši, jednom od studentskih lidera hrvatskog proljeća.

- prvi, da je u pravom trenutku preduzet „pozitivan” korak koji će Jugoslaviju sačuvati jedinstvenom, zašto su zainteresovani i Zapad i Istok radi balansa,
- drugo, da se to moglo postići zahvaljujući isključivo autoritetu i državničkoj sposobnosti predsednika Tita, uz istovremeno izražavanje „zabrinutosti” šta će biti s Jugoslavijom kada se on povuče.

Uz „komplimente” provejavaju i ocene o „početku kraja jugoslovenskog političkog sistema”, o „nastavljanju” nestabilnosti u SFRJ /Zapad i Istok/, kao i da će posle Hrvatske „doći na red raščišćavanje drugog žarišta – Kosova” /Amerikanci/.

Predstavnici SSSR ocenjuju da „nema opasnosti za socijalizam u Jugoslaviji dok je Tito na njenom čelu” i da se odlukama 21. sednice Predsedništva SKJ „otklanaju deformacije sistema samoupravljanja na koje su oni stalno upozoravali”. Kod drugih IE¹⁰⁸⁸ predstavnika uglavnom prevladaju ocene da je Jugoslavija sposobna da sama rešava svoje probleme, kao i da je došlo do „renesanse unutrašnje partijske discipline i veće kontrole SKJ nad društvenim kretanjima”.

Američki DK predstavnik ocenjuje da oni neće dozvoliti akcije koje bi sada vodile cepanju Jugoslavije ili njenom većem prilazenju Zapadu, jer bi time izazvali kontrapritisak SSSR. Amerikanci takodje smatraju da bi administrativne mere prema smenjenim rukovodiocima u SR Hrvatskoj bile u inostranstvu loše primljene jer bi to Jugoslaviju „približilo” SSSR.

Ima više ocena o zakasnelosti i blagovremenosti „intervencije” na događaje u SR Hrvatskoj. Pojedini pripadnici austrijske obaveštajne službe ocenjuju da su inicijatori događaja u Hrvatskoj Matica hrvatska i politička emigracija, a zapadnonemački obaveštajci izražavaju „zabrinutost zbog pro sovjetskih snaga u Jugoslaviji” i „inicijatora iz inostranstva”, misleći pri tome na SSSR.

Pripadnici italijanske obaveštajne službe razvrstavaju jugoslovenske funkcionere na titoiste, rusofile, nacionaliste i umerene i traže potvrde o tome. Očekuju nove i obimnije ekscese medju studentima i omladinom u SFRJ /takvih stavova ima i iz drugih izvora sa Zapada/.

Više ocena /Zapad/, se zasniva na tezi da je u pitanju „sukob dveju generacija u partiji” i da je značajno što se JNA odlikuje jedinstvom, disciplinom i spremnošću da brani teko-vine revolucije.

Neposredno posle 21. sednice duže je vladala uzdržljivost stranih DK predstavnika. To se pogotovo odnosilo na istočna predstavništva /ili su istupali pojedinci nižeg ranga/. Sada je broj onih koji komentarišu znatno porastao i u tom smislu registrovani su predstavnici gotovo svih DK i pseudo misije u SFRJ. Zajedničko u tim komentarima su „pohvale” na račun sposobnosti predsednika Tita i „briga” kako će stvari u Jugoslaviji teći dalje.

U gotovo svim komentarima se ističe jedinstvo i uloga JNA kao odlučujuće „integraci-one snage Jugoslavije”. Dosta „komentatora” se dotiče „predstanja građanskog rata” i u tom slučaju posledica intervencije JNA.

¹⁰⁸⁸ Istočnoevropskih.

Zapadni predstavnici često komentarišu „trenutak sovjetske intervencije”, a istočni / veoma retko/ o umešanosti CIA¹⁰⁸⁹ u događaje kod nas. I jedni i drugi „pronalaze” i predviđaju koja strana će više dobiti s ovim razvojem politika u SFRJ.

x
x x

U dosta ozbiljnoj aktuelnoj situaciji neprijatelj naročito nastoji da održi atmosferu nespojstva i zategnutosti. Zbog toga organi unutrašnjih poslova rigorozno održavaju javni red i mir i dokumentuju aktivnost učesnika u ekscesima.

SDB ocenjuje da će neprijatelj u zemlji, s obzirom na primenu oštrih političkih i zakonskih mera na suzbijanju dosadašnjeg uglavnom javnog ispoljavanja neprijateljske aktivnosti, pribеći i ilegalnim formama delovanja i da će nastojati da u tome traži spregu sa svim protivnicima našeg sistema u zemlji i inostranstvu, bez obzira na njihova trenutna opredeljenja i platformu. Za očekivati je da i postojeće stanje na nekim univerzitetskim centrima /Beograd, Zagreb, Priština, Ljubljana/ bude iskorišćeno od strane ekstremističkih grupa radi organizovanja širih ekscesa.

Što se tiče neprijateljske emigracije, realno je očekivati njen pojačan rad medju našim radnicima u inostranstvu, na razvijanju novih oblika propagande i organizovanju drugih vidova subverzivne aktivnosti u zemlji, uz nastojanje da ostvari od ranije poznate ambicije i planove – prenošenje svog delovanja u zemlju.

Služba državne bezbednosti takodje ocenjuje da će i strane obaveštajne službe intenzivirati rad prema našoj zemlji.

Polazeći od takvih procena, SDB je modifikovala svoje kratkoročne programe i usredredila aktivnost na otkrivanje novih neprijateljskih žarišta, praćenje i produbljanje saznanja o već otkrivenim centrima neprijateljskog delovanja i na dokumentovanje neprijateljske delatnosti sa ciljem preduzimanja energičnih, zakonskih mera na sprečavanju svih vidova aktivnosti neprijatelja.

¹⁰⁸⁹ CIA (engl. *Central Intelligence Agency*) – Središnja obavještajna agencija Sjedinjenih Američkih Država.

II

OCENE BEZBEDNOSNE SITUACIJE U JUGOSLAVIJI U 1971. GODINI

Opšte karakteristike delovanja neprijatelja

Krajnji ciljevi neprijatelja svih vrsta – stranih obaveštajnih službi i drugih stranih faktora, neprijateljskih delova emigracije i unutrašnjeg neprijatelja – već su dobro poznati. To su obaranje samoupravnog socijalizma u Jugoslaviji u korist buržoaskog uređenja odnosno etatističkog socijalizma, likvidiranje politike nesvrstavanja i uvlačenja Jugoslavije u jedan ili drugi blok, kao i ovladavanje vojno-strateškim pozicijama u Jugoslaviji. Ovi ciljevi nisu promenjeni ni u toku 1971. godine. Međutim, promena je bila u određivanju stepena do kojeg je, po oceni neprijatelja, moguće ostvarivanje osnovnih ciljeva, zatim u izboru konkretnih objekata napada, sredstava i taktike koja se prilagođavala određenoj fazi naših unutrašnje-političkih zbivanja ili određenom stanju odnosa naše zemlje sa drugim državama i pojedinim spoljno-političkim događajima.

Osnovna komponenta neprijateljskog delovanja obaveštajnih službi bila je u učvršćivanju već postignutih i nastojanju osvajanja novih pozicija u našoj zemlji, uz međusobno nadmetanje blokovskih sistema za takve pozicije; emigracije – u prenošenju aktivnosti u našu zemlju, daljem intenzivnijem radu u inostranstvu i sinhronizovanijem nastupu sa unutrašnjim neprijateljem; a kod unutrašnjeg neprijatelja su do punog izraza došli klasni ciljevi i vrlo izražena konfrontacija sa samoupravnim socijalističkim sistemom. Pri tome su sve vrste neprijatelja maksimalno koristile legalne mogućnosti javne metode rada, prilagođavajući se liberalističkim shvatanjima demokratije koja su se uvukla u naše strukture, zamaglila klasnu suštinu i u znatnoj meri otupila borbu protiv neprijatelja.

Vodeće obaveštajne službe, neprijateljski deo emigracije i unutrašnji neprijatelj polazili su u svojoj neprijateljskoj delatnosti u 1971. godini od istovetne procene: da je unutrašnje-politička situacija nestabilna i teška zbog međunacionalnih i medjurepubličkih neslaganja i ekonomskih teškoća, te da je u vezi s tim došlo i do slabljenja nesvrstane pozicije Jugoslavije, a time i do većih mogućnosti neprijatelja da to iskoristi. Ovakve procene su bile dominirajuće i predstavljale su osnovu vrlo intenzivne neprijateljske delatnosti sve do 17. sednice Predsedništva SKJ¹⁰⁹⁰ i usvajanja ustavnih amandmana u Saveznoj skupštini. Posle 17. sednice je u ovim procenama došlo do kolebanja, da bi ipak ostale i dalje sve do 21. sednice Predsedništva SKJ. Ističemo da su istupanje druga Tita i 21. sednica iznenadile sve vrste neprijatelja koji nisu očekivali takav rasplet.

Posle 21. sednice uočljive su različitosti, ali još i nedovoljna definisanost procena pojedinih vrsta neprijatelja. Kod obaveštajnih službi IE zemalja za sada prevladuje teza da je

¹⁰⁹⁰ Sjednica je održana 28. – 30. travnja 1971. na Brijunima.

„moralo da pukne” i „podrška” našem kursu – u očekivanju da će iz toga izvući korist za svoje pozicije. Obaveštajne službe Zapada za sada daju uglavnom pozitivne ocene razvoja situacije kod nas, gledajući u konsolidaciji stanja izbijanje „aduta” suprotnom bloku i podvlačeći da im je u interesu postojanje jedinstvene Jugoslavije zbog ravnoteže snaga u ovom delu sveta. Neprijateljski deo emigracije, osim delimično hrvatske, još nije definisao svoje ocene, ali već dosta brojnim akcijama nastoji da događaje propagandno iskoristi u smislu da je naš sistem nesposoban da razreši probleme i da je emigracija glavna snaga koja je dovela Jugoslaviju gotovo do raspada. Unutrašnji neprijatelj je najpre izražavao i širio sumnju da će sistem biti sposoban da prevlada svoje protivrečnosti, zatim je bio iznenadjen energičnom i sinhronizovanom akcijom politike i prinude, a sada je očito nespokoјstvo kod pojedinih grupacija unutrašnjih neprijatelja za svoju sudbinu, i to svakog sa svoje pozicije. Ipak, kod svih vrsta neprijatelja provejava ocenjivanje, a i pravac dalje subverzivne akcije, da su stabilnost i jedinstvo Jugoslavije obezbeđeni „do daljega” i to najviše zbog autoriteta i snage ličnosti predsednika Tita, a da je „raspadanje Jugoslavije” posle njegovog odlaska neizbežno.

Unutar svake od navedenih grupacija neprijatelja egzistiraju uže celine sa mnogo antagonističkih interesa, koje se i međusobno sukobljavaju, pa i u okvirima u kojima su grupisane oko dve osnovne i antagonističke platforme /liberalno-buržoaske i birokratsko-etatističke/. Medjutim, u delatnosti na podriivanju našeg ustavnog uredjenja one ipak često postižu akcionо jedinstvo, jer napadaju iste naše vrednosti, koriste iste uslove i povode i neretko se oslanjaju na iste snage.

Ton opštoj neprijateljskoj aktivnosti daju blokovski sistemi, u kojima vodeće obaveštajne službe imaju posebno mesto.

Obaveštajne službe imaju u većini neprijateljskih emigrantskih organizacija i grupa ugradjenu agenturu. Neke od tih organizacija na Zapadu egzistiraju zahvaljujući i materijalnoj i drugоj pomoći obaveštajnih službi, a kod IB¹⁰⁹¹ emigracije je to još očitije. Zbog toga se aktivnost neprijateljskog dela emigracije i na Zapadu i na Istoku najčešće ne može posmatrati odvojeno od namera i aktivnosti datih blokovskih sistema i njihovih obaveštajnih službi, bez obzira na to što neprijateljski delovi emigracije imaju i svoje posebne ciljeve i interese. Otuda i činjenica da blokovski sistemi u većini slučajeva preko obaveštajnih službi, ali i preko drugih faktora, veoma često dimenzioniraju konkretnu delatnost neprijateljske emigracije u skladu s potrebama datog trenutka i momentalnim stanjem međudržavnih odnosa. /Na pr. delovanje IB emigracije pre i posle poseta Tepavca¹⁰⁹² Moskvi i Brežnjeva¹⁰⁹³ Beogradu; obuzdavanje emigracije prilikom posete Tita Zapadu, itd./.

Stavovi i ponašanje, predstavnika obaveštajnih službi ponekad inspirišu, ili podržavaju ili se uključuju u aktivnost našeg unutrašnjeg neprijatelja, češće preko emigracije, ali i neposredno. To su IE službe u proteklom periodu postizale najčešće pružanjem podrške IB

¹⁰⁹¹ Informbiroovske.

¹⁰⁹² Mirko Tepavac (1922. – 2014.) bio je sekretar za vanjske poslove SFRJ od 1969. do 1972.

¹⁰⁹³ Leonid Brežnev (1906. – 1982.) bio je generalni sekretar Komunističke partije Sovjetskog Saveza od 1964. do 1982., a ujedno i lider Sovjetskoga Saveza.

emigraciji i istupanjima u kontaktima sa iberovcima u zemlji /pojedini DK predstavnici, Dom sovjetske kulture, posetioci iz SSSR i sl./ Zapadne obaveštajne službe čine to isto u odnosu na njima bliske strukture unutrašnjeg neprijatelja. Osim posrednog delovanja preko emigracije, zapaženi su i slučajevi neposrednijeg uticaja na određene grupe neprijatelja ili pojedince preko obaveštajaca i agenture. Ipak, uticaj se širi najviše kroz opšti nastup datog sistema, njegovih „prednosti”, politike i modela načina života, pri čemu se kao predmet subverzivne propagande do maksimuma koriste naše slabosti. Unutrašnji neprijatelj se svojom aktivnošću i sam uklapa u dugoročne političke i vojne ciljeve blokovskih snaga, podržavanjem i ohrabrivanjem aspiracija spoljnog neprijatelja i traženjem njegove podrške za svoju aktivnost u zemlji. Registrovani su slučajevi traženja i uspostavljanja neposredne veze sa spoljnim neprijateljem.

Povezivanje neprijatelja unutar pojedinih grupacija /obaveštajne službe, neprijateljska emigracija, unutrašnji neprijatelj/ je još izraženije i raznovrsnije. Organizacione forme povezivanja ovde su češće /blokovski obaveštajni sistemi, tendencije organizacionog objedinjavanja neprijateljskih delova nacionalnih grupacija emigracije, mreža punktova unutrašnjeg neprijatelja – na pr. kroz odbore Matice hrvatske u zemlji i inostranstvu, zagrebačka „Prosvjeta” i beogradski nacionalisti, itd./.

Celokupno dosadašnje iskustvo nam potvrđuje da efekti neprijateljske delatnosti ne zavise samo od intenziteta i organizovanosti aktivnosti neprijatelja odnosno od suprotstavljanja stručnih službi državne bezbednosti takvoj aktivnosti. Snaga efekata pre svega zavisi od ukupnog stanja društvenih odnosa u nas, izraženosti protivurečnosti i načina i intenziteta njihovog rešavanja. Ukoliko je rešavanje društvenih problema sporije i manje vidljivo, efekti neprijateljske delatnosti su jači. Brže i efikasnije rešavanje naših unutrašnjih problema znatno umanjuje negativne efekte i utiče na jasniju diferencijaciju nosilaca neprijateljske aktivnosti. Ovo je bilo vidljivo i u proteklom periodu, kad su zaključci 17. sednice Predsedništva SKJ znatno uticali na smanjenje neprijateljskih efekata koji su se do tada izraženije osećali, naročito u širenju neverice u mogućnost rešenja pitanja iz medjurepubličkih i medjunacionalnih odnosa. Još snažnije se ovo dokazuje 21. sednicom Predsedništva, posle koje je nastupilo olakšanje i vraćanje poverenja kod najvećeg dela naših građana.

Većina oblika neprijateljske delatnosti sračunata je upravo na izazivanje efekata prvenstveno političkog karaktera, što je i jedna od osnovnih karakteristika njegovog nastupa u 1971. g., a čime se pogoršava i bezbednosna situacija. S obzirom da je u delokrugu službe državne bezbednosti bila samo tajna i organizovana neprijateljska delatnost, služba je potpunije ocenjivala efekte neprijateljskog delovanja samo u toj oblasti. Sa stanovišta pozicija SDB, njenog operativnog i analitičkog domašaja iz konkretnih stručnih obrada lica i objekata – nosilaca tajne i (organizovane neprijateljske delatnosti, efekti ove delatnosti nisu takvi da bi mogli ozbiljnije ugroziti osnove i vitalne interese naše zemlje. Medjutim, očigledno je da su efekti javnog neprijateljskog rada mnogo snažniji, da je neprijatelj uspeo da pusti korenje u mnoge naše institucije, a najteža posledica indoktrinacije svakako je u gubljenju ideološke orijentacije kod nekih komunista, a otuda i stvaranje „pokreta”, liderstvo,

savezništvo sa nacionalizmom i sve one negativnosti koje je 21. sednica Predsedništva politički okvalifikovala i osudila.

Na osnovu saznanja o sadržini, obimu i efektima neprijateljske aktivnosti, ne očekujemo za dogledno vreme bitnije promene u generalnoj orijentaciji neprijatelja, ali očekujemo modifikacije u sadržaju /bližim ciljevima/ i metodima njegovog rada. S obzirom na intenzivno raščišćavanje sa unutrašnjim neprijateljem, očekujemo da će mnogi od njih smanjiti svoju javnu aktivnost i pribеći tajnim ilegalnim metodima.

Zbog toga u otkrivanju i sprečavanju neprijateljske delatnosti – u suprotstavljanju svim važnijim obaveštajnim službama, bez obzira na blok ili region, u razbijanju neprijateljskih emigrantskih grupacija /a ne samo u sprečavanju njihove aktivnosti/, kao i u suprotstavljanju tajnom delovanju i u istraživanju tajnog organizovanja javnog istupanja unutrašnjeg neprijatelja – nema potrebe menjati osnovnu orijentaciju i dugoročne programe rada SDB, jer oni pokrivaju i moguće promene u radu neprijatelja. Ipak, za doslednije i energičnije nastupanje i službe i drugih organa gonjenja u veoma povoljnim uslovima za to podle 21. sednice, potrebni su kratkoročni akcioni programi – koje je SDB već donela. Pored toga, u konkretnoj orijentaciji u odnosu na rad pojedinih neprijateljskih grupacija, SDB će morati stavljati jači akcenat na dalje stvaranje i produblavanje svojih operativnih pozicija. Ovo zbog toga što SDB ima relativno malo kvalitetnih izvora informacija koji bi garantovali kompletniju procenu budućeg razvoja događaja a i otkrivanje izvora preko kojih otiču pojedine tajne ne ide posve uspešno.

Specifičnosti u delovanju stranih obaveštajnih službi

Obaveštajne službe su intenzivnije delovale u odnosu na našu unutrašnju problematiku, sa akcentom na praćenju i istraživanju promena u političkom sistemu, medjunacionalnim odnosima i ekonomskoj politici, tempa i dubine razvitka, određenih sredina i njihove uloge u promenama, kao i naših teškoća i mogućih izlaza iz njih. Takodje su bila posebno izražena istraživanja efikasnosti opštenarodne odbrane i „držanja i stavova” JNA. Svaka od blokovskih strana upadljivije je pokušavala da obaveštajnim kanalima osvetli i prozre namere, pozicije i eventualne buduće oslonce suparničkog bloka u Jugoslaviji, između ostalog i zbog procenjivanja sopstvenih pozicija i nastojanja da u tom pogledu ne zaostane za protivnikom.

Sa svojih blokovskih pozicija obaveštajne službe su ispoljavale „ozbiljnu brigu” za sudbinu Jugoslavije. Njihove ocene i delatnost uklapale su se u širu aktivnost blokova i pojedinih zemalja, koja je sprovedjena i drugim raspoloživim kanalima a ne samo preko službi.

Predstavnici sovjetske obaveštajne službe su ocenjivali i široko proturali svoje ocene da je uticaj Zapada u Jugoslaviji zabrinjavajuće veliki i da je socijalizam kod nas ugrožen. Pod time, se podrazumevala i „internacionalna obaveza SSSR da sačuva socijalizam” u našoj zemlji. Osim toga, potencirali su i proturali glasove o sukobima u jugoslovenskom rukovodstvu, gubljenju vodeće uloge SKJ i njegovom revizionizmu, negirali su jugoslovenski put u socijalizam i uspehe samoupravljanja, širili su nevericu u uspeh započetih i preduzi-

manih mera u stabilizovanju privrede, itd. U takvim stavovima i ocenama najdoslednije su ih sledili Istočni Nemci i Bugari, pa i predstavnici ČSSR. Ovakva delatnost eksponenata sovjetske službe manje se ispoljavala u vreme i neposredno posle posete Brežnjeva,¹⁰⁹⁴ a posle 21. sednice Predsedništva SKJ zauzeli su novu, već opisanu taktiku, koja će verovatno ostati na snazi sve dotle dok se ne ubede da se SFRJ ne vraća na etatističke pozicije.

Predstavnici američke i drugih zapadnih obaveštajnih službi ocenjivali su da pred Jugoslavijom stoji stalna „ruska opasnost” i da zbog toga interesima Zapada odgovara postojanje jedinstvene Jugoslavije sa orijentacijom kakvu ima – pošto nisu smatrali realnom mogućnošću da Jugoslavija neposrednije veže kurs svoje politike za Zapad. Pri tome su izražavali stavove da Zapad nije zainteresovan za eventualnu nagodbu sa SSSR i podelu Jugoslavije, najavljujivali određenu pomoć u slučaju agresije i ispitivali jugoslovensko mišljenje o „poželjnim” oblicima pomoći. Brižljivo su pratili sve poteze SSSR prema Jugoslaviji i naša reagovala, kao i sve oblike veza između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Naročito je ispitivana JNA, kao „jedina realna i jedinstvena snaga” u našoj zemlji, a posebno njeni „prosovjetski stari ortodokсни kadrovi”.

I u ovom periodu se aktivnost obaveštajnih službi oba bloka ogledala u uobičajenom obaveštajnom istraživanju i prikupljanju podataka, vrbovanju agenture i stvaranju „prijateljskih veza” indirektnom podrivanju i negativnom uticanju, lansiranju laži i širenju defetizma, kao i u drugim oblicima atakiranja na naše građane i naš sistem kao celinu. Karakteristično je da su obaveštajne službe uporno nastojale da svoje ocene o stanju u Jugoslaviji široko lansiraju, što je samo po sebi imalo vid određene aktivnosti na podrivanju naše unutrašnje snage i stvaranju boljih sopstvenih pozicija.

Obaveštajne službe su razvile raznovrsne oblike legalnih kontakata kroz koje deluju na prikupljanju obaveštajnih podataka, a kroz njih indirektnim i perfidnim metodima deluju i subverzivno-propagandno. U primeni ovih metoda deluju i strukture blokovskih sistema koje su formalno najčešće van okvira obaveštajnih službi, ali su ciljevi njihove delatnosti isti. U tom smislu su najaktivnije razne naučne i „istraživačke” institucije SAD i SSSR, kao i većina stranih diplomatsko-konzularnih predstavništava u Jugoslaviji. S obzirom na široko učestvovanje javnih institucija u obaveštajnom radu, teško se ustanovljavaju prikriveni sadržaji njihovih brojnih kontakata i odmeravaju sve moguće bezbednosne posledice u sadašnjem momentu i za ubuduće.

U izboru agenata se veoma malo orijentišu na kompromitovane strukture jugoslovenskih građana, s izuzetkom vrbovanja agenture u emigraciji. Agenturni metod i agentura u našoj zemlji se sve više koriste za zadatke koje nije moguće ostvariti korišćenjem legalnih mogućnosti, za vanredne zadatke i kao rezerva. Otuda su i mogućnosti za kompromitovanje agenata smanjene, a nesmotrenosti na kojima bi agentura mogla da bude otkrivena su svedene na najmanju meru. Agentura koju SDB kontroliše nije brojna niti su njena struktura i područja koja pokriva osobito osetljivi. SDB ulaže napore da otkrije i druge obave-

¹⁰⁹⁴ Leonid Brežnjev Jugoslaviju je posetio u rujnu 1971.

štajne punktove kao i još neotkrivenu agenturu na čije postojanje ukazuju činjenice da otiču važni podaci.

U okvirima blokovskih obaveštajnih sistema pravac obaveštajnoj i drugoj subverzivnoj aktivnosti protiv Jugoslavije daju obaveštajne službe SAD i SSSR. Specifična aktivnost pojedinih drugih službi unutar blokova pojavljivala se u zavisnosti od stanja odnosa sa Jugoslavijom i od zahteva sopstvene politike motivisane ekonomskim i drugim potrebama ili teritorijalnim pretenzijama /Bugarska, Italija/. Medjutim, veća trenutna samostalnost pojedinih službi i izraženija aktivnost koja se pojavljivala u nacionalnom interesu, ne utiče značajnije na jedinstvenost blokovskog nastupanja.

Negativni efekti delatnosti stranih obaveštajnih službi, stranih institucija koje se bave informativno-propagandnom aktivnošću protiv Jugoslavije, kao i diplomatsko-konzularnih institucija evidentni su u oblasti indoktrinacije /infiltracija buržoaskih doktrina, kao i teorije i prakse etatističkog tipa socijalizma, uticaj materijalne snage blokova i dr./, u stvaranju neverice i defetističkih raspoloženja, kao i u oticanju važnih podataka. Ovi momenti se mogu naročito negativno odraziti u kriznim situacijama, kada će strane službe za kolaboraciju tražiti oslonac u elementima koje su pa ovaj način pripremale.

Jugoslavija je i dalje područje izraženog blokovskog nadmetanja, pa i dalje očekujemo intenzivnu aktivnost stranih obaveštajnih službi i drugih institucija protiv Jugoslavije, kao i njihove napore najdaljem utvrđivanju i širenju svojih pozicija za eventualni kasniji agresivniji nastup. U tim okvirima očekujemo da će vodeće obaveštajne službe Istoka i Zapada naročito pratiti efikasnost sredjivanja naših unutrašnjih prilika i funkcionisanja novog ustavnog sistema, funkcionisanje opštenarodne odbrane i stanje u JNA. I dalje će insistirati na „dezintegracionim elementima” jugoslovenske zajednice i „neslaganjima u rukovodstvu”.

Saradničke pozicije SDB prema obaveštajnim službama daju znatan obim saznanja o njihovim ciljevima i metodima, kao i odredjen obim saznanja o njihovoj budućoj orijentaciji. Medjutim, za otkrivanje novih agenata ili konkretnih akcija nekih centara, a naročito za obezbedjenje od iznenadne agresije, kao i za naše prodore u pojedine obaveštajne centre većina istočnih i nekih zapadnih zemalja, postojeće operativne pozicije SDB nisu dovoljne. Neke od pozicija stagniraju ili slabe, a nije bilo dovoljno akcija za stvaranje novih.

Specifičnosti u delovanju neprijateljskog dela emigracije

Polazeći od opštih ocena svih vrsta neprijatelja da su naši unutrašnji problemi i teškoće nerazrešivi, neprijateljski deo emigracije je ocenjivao da su bliske mogućnosti podele Jugoslavije i da njihove šanse za povratak u Jugoslaviju i za preuzimanje vlasti stalno rastu. Centrale neprijateljskih emigrantskih organizacija i grupa u prekomorskim Zemljama i u Evropi snažnije su ispoljavale nastojanje za prenošenje neprijateljske aktivnosti u zemlju, a u tom cilju su aktivno delovali prema našim građanima na radu u inostranstvu, pokušavali aktivirati već stvorene pozicije u zemlji i ispoljili tendenciju vraćanja u zemlju nekompromitovanih emigranata koji bi ovde neprijateljski delovali. Ovo je praćeno i konkretnim

pripremanima za izvođenje obuke u različitim vojnim vještinama kod nekih organizacija neprijateljskih delova hrvatske i albanske emigracije. S druge strane, bilo je nudjenja „sadržajne” komunistima svoje nacije na bazi „opštenacionalnog izmirenja”, kao karakterističan i za ovaj period intenzivniji i perfidniji pokušaj kompromitacije politike SKJ. U tim okvirima značajnija je bila propagandna i obavestajna aktivnost grupe intelektualaca u SAD okupljenih oko „Hrvatske akademije Amerike”,¹⁰⁹⁵ koja je povezana sa sličnim grupama intelektualaca u Evropi.

Konkretne terorističke akcije na naša DK predstavništva imale su za cilj da onemoguće njihov normalan rad sa našim radnicima u inostranstvu i da izvrše pritisak na naše i strano pravosuđe, a prvenstveno da kod svetske i jugoslovenske javnosti stvore utisak o postojanju organizovanih snaga otpora našem društveno-političkom sistemu. Pojedine od ovih akcija /posebno ubistvo ambasadora Rolovića/¹⁰⁹⁶ su razni neprijatelji maksimalno iskoristili u okviru svojih širih propagandno-političkih ciljeva. U tom smislu su planirane akcije na još neke funkcionere. Posebno su imali i još imaju nameru da izvrše atentat na Predsednika Republike, što bi, prema njihovim procenama, dovelo do pometnje i ubrzanog „raspada Jugoslavije”.

Aktivnije su se u tome ispoljavali centar HRB u Australiji /”Hrvatsko revolucionarno bratstvo” – najbrojnija i najaktivnija diverzantsko-teroristička organizacija/ i neki ogranci ove i drugih ekstremnih organizacija u Evropi i SAD.

Ekstremne organizacije neprijateljskog dela srpske emigracije, „Srpski, kulturni klub Sveti Sava” i „Organizacija srpskih četnika – Ravna gora”, sa centralama u SAD i Kanadi i ograncima u Evropi, uključuju svoje članstvo u terorističku organizaciju SOPO /”Srpski omladinski pokret oslobođenja”/, koja je već izvodila terorističke napade na naša predstavništva u inostranstvu.

Neprijateljski deo emigracije nije značajnije modificirao svoje metode u terorističkim, obavestajnim i propagandnim neprijateljskim akcijama, ali je promena ipak bilo. Više je došla do izražaja aktivnost u pokušajima kompromitacije naše politike, glasinama o ostvarivanju saveza sa forumima naših političkih organizacija, što je u širem smislu karakteristično za sve vrste neprijatelja kao deo jače izraženog širenja dezinformacija i unošenja smutnji. U aktivnosti prema našim radnicima u inostranstvu – uz konstantne metode nudjenja usluga, ubedjivanja, pretnji, batinanja i drugih oblika terora – u novije vreme pribegavaju formiranju klubova, ogranaka Matice hrvatske, dušebrižničkih centara i drugih organizacija čiji programi su podudarni sa aktivnošću unutrašnjeg neprijatelja. U tome je došlo i do zajedničke aktivnosti sa unutrašnjim neprijateljem. Ovakva njihova aktivnost nije bila ni izdaleka dovoljno praćena odgovarajućim akcijama naših nadležnih institucija i službi.

¹⁰⁹⁵ Hrvatska akademija Amerike utemeljena je 1953. u New Yorku radi proučavanja hrvatske književnosti, kulture i povijesti u Sjevernoj Americi. Od početka 1960. objavljuje jedan od najuglednijih hrvatskih časopisa u iseljeništvu – *Journal of Croatian Studies*. Vesna Kukavica, „Šezdeseta obljetnica Hrvatske akademije Amerike”, *Hrvatska matica iseljenika*, 17. 4. 2013., pristup ostvaren 3. 5. 2021., <https://matis.hr/vijesti/sezdeseta-obljetnica-hrvatske-akademije-amerike/>

¹⁰⁹⁶ Jugoslavenski ambasador u Švedskoj Vladimir Rolović ubijen je u Stockholmu u travnju 1971. godine.

I u ovom periodu su zapažena upornija nastojanja i konkretni pokušaji medjusobnog povezivanja i ujedinjavanja raznih neprijateljskih emigrantskih organizacija i grupa, radi uspešnijeg neprijateljskog delovanja protiv Jugoslavije. Zapažena je težnja izmirenja rukovodstva organizacija, kao i češće komuniciranje prekomorskih centara sa organima u zemlji. Ovo je zapaženo pre svega kod neprijateljskih delova hrvatske, srpske i albanske nacionalne skupine emigracije. U tome su postigli izvesne rezultate, ali još uvek daleko od organizacionog objedinjavanja.

Neprijateljski deo emigracije postigao je određene uspehe u inostranstvu /nekoliko izvedenih terorističkih akcija, razvijena propagandna aktivnost/. Određen broj naših građana pristupio je emigrantskim organizacijama, od kojih veći deo formalno dok manji deo učestvuje i na njihovim skupovima i manifestacijama, itd., a relativno mali broj prihvata i razne neprijateljske zadatke – sve do učesća u diverzantsko-terorističkim akcijama. Efekti koje je neprijateljska emigracija postigla u zemlji nešto su manjeg značaja. SDB je ostvarila uvid nad nekim grupama i pojedincima povezanim s emigrantskim organizacijama i preduzima mere na sprečavanju njihove delatnosti. Medjutim, ima indicija da postoji još jedan broj punktova emigracije u zemlji o kojima SDB još nema dovoljno saznanja. Dosadašnji napori SDB da utvrdi da li je emigracija stvarno učestvovala u nekim slučajevima koji su naneli veliku štetu našoj privredi i turizmu /požari, eksplozije i sl./ nisu doveli do takvih saznanja, osim što se zna da je emigracija planirala i pripremala i takve akcije.

U delovanju neprijateljskog dela emigracije očekujemo promene utoliko što će doći do još jačeg nastojanja centrala u prekomorskim zemljama da intenziviraju rad centara u Evropi i prenošenja neprijateljske delatnosti u zemlju, kao i jačih napora na akcionom i organizacionom objedinjavanju unutar nacionalnih grupacija pa i u medjunacionalnim relacijama. Može se očekivati da će IB emigracija nastaviti sa stvaranjem svojih uporišta na Zapadu i jačanjem aktivnosti s te strane.

Pozicije SDB u organizacijama neprijateljskog dela emigracije u Evropi, osim u Španiji, omogućavaju širi uvid u njihovu delatnost. Ipak, nedovoljne su pozicije u jezgrima ekstremističkih organizacija i grupa i uz vodeće ekstremiste, zbog čega SDB nije u stanju da spreči svaku terorističku akciju.

Otuda i neke od već izvršenih diverzija u zemlji još nisu do kraja razjašnjene u pogledu organizatora, izvršilaca i saučesnika. Praćenje i kontrolu aktivnosti emigracije u prekomorskim zemljama vrše službe SSIP,¹⁰⁹⁷ ali – po našoj oceni sa nedovoljnim snagama. Pozicije SDB u prekomorskim zemljama su minimalne.

Specifičnosti u delovanju unutrašnjeg neprijatelja

Unutrašnji neprijatelj je polazio od ocena u osnovi sličnih ocenama stranih obaveštajnih službi i emigracije, ali je posebno naglašavao teze o nepremostivosti krize sistema, o nejedinstvu u SK, o potrebi stvaranja novih centara političke akcije izvan naših političkih institucija i SK, s tim da se ugrađuje i u SK radi delovanja sa vlastitih pozicija. Period

¹⁰⁹⁷ Savezni sekretarijat za inostrane (vanjske) poslove SFRJ.

ustavnih promena unutrašnji neprijatelj je ocenjivao i koristio kao povoljno vreme za ofanzivnu akciju u navedenom smislu, pri čemu su do punog izraza došli klasni ciljevi.

Neprijateljska delatnost je bila usmerena naročito na podrivanje jedinstva naroda i narodnosti i integriteta SFRJ, obezvređivanje politike i ideologije SK i širenje defetizma u odnosu na sposobnost društva da ostvari unutrašnju stabilizaciju i organizuje efikasnu odbranu od agresije. Najčešća osnova na kojoj su mobilisali istomišljenike bilo je raspirivanje nacionalizma, šovinizma i separatizma. Nacionalističko nastupanje je bilo agresivnije od strane grupa u kulturnim institucijama, raznim udruženjima /književnika i sl./ i na pojedinim fakultetima i listovima, itd. U tom smislu konstantno je prisutno i delovanje sa anarholiberalističkih pozicija, a javili su se i pojedinci i grupice iz starih klasnih struktura, pa je i u okvirima verskih zajednica pojačano neprijateljsko delovanje upravo sa nacionalističkim obeležjima. Isto tako su i etatizam i unitarizam jedna od osnova okupljanja neprijatelja. Na toj platformi su i ustanovljeni intenzivni kontakti bivših informbirovaca, kao i nekih novih sledbenika te stare politike.

Polazni stavovi u delatnosti unutrašnjeg neprijatelja, bez obzira na različite platforme pojedinih grupacija, su napad na osnove samoupravnog socijalističkog društva, politiku i ideologiju SKJ. Pri tome se kao argumenti ističu ispoljene protivurečnosti praćene pojavama socijalne diferencijacije, konfrontacija u medjunacionalnim odnosima, kao i „nesposobnosti” subjektivnih društvenih snaga da ih razreše. Neprijatelj se angažuje da svoje koncepcije nametne kao realna rešenja i da ih prikaže kao opredeljenja različitih društvenih sredina, konfrontirajući ih progresivnim akcijama društva.

U svojoj taktici delovanja unutrašnji neprijatelj se orijentisao na zauzimanje pozicija i ostvarivanje uticaja unutar samoupravnih odnosa. Neretko je „prihvatao” aktuelne političke teze SK, stvarajući prived o sopstvenoj progresivnosti, ali je te teze tumačio tako da je iz njih odstranjivao suštinsku orijentaciju našeg razvitka. Angažovano je pratio sve političke događaje, pri čemu je vešto koristio postojeće i nastojao da izazove druge konflikte. Kroz takav metod delovanja nastojao je da svoja shvatanja proširi na što šire slojeve društva.

Unutrašnji neprijatelj je imao uspeha u razvijanju svoje delatnosti u područjima i sredinama sa izraženim socijalnim protivurečnostima, intelektualnim i studentskim sredinama, kao i među nezadovoljnicima iz različitih društvenih struktura.

U SR Hrvatskoj unutrašnji neprijatelj je najjače efekte postigao raspirivanjem nacionalizma i separatizma kroz grupe u Matici hrvatskoj, Društvu književnika Hrvatske i u nekim drugim institucijama i kroz široko razgranatu mrežu svojih punktova u različitim društvenim slojevima. Uspeo je da se u poslednje vreme nametne kao paralelna snaga Savezu komunista Hrvatske, a preko svojih glasila /”Hrvatski tjednik”, „Hrvatski gospodarski list”/ i kontinuiranog delovanja pojedinaca u pojedinim mestima i da sa izrazito kontrarevolucionarnim parolama i aktivnostima neutralizuje akciju progresivnih snaga. Podršku širih slojeva tražio je na parolama o ugroženosti hrvatske nacije, o eksploataciji koja se nad hrvatskom nacijom sprovodi u Jugoslaviji i na zahtevima za samostalnu državu sa vlastitom armijom i predstavništvom u OUN, a svoje protivnike je nastojao eliminisati etiketiranjem da su unitaristi i da deluju protiv interesa hrvatske nacije.

Hrvatski nacionalisti su osvojili pozicije u nekim opštinskim centrima /Slavonska Pože- ga, Slavonska Orahovica, Zadar, Drniš i još neka mesta/, a nastojali su da to ostvare i u radnim organizacijama i u rukovodstvima društveno-političkih organizacija. Na Sveučili- štu su uspeali da preuzmu rukovodstva Saveza studenata Zagreba i Hrvatske i da medju studentima organizuju aktivnu i mobilnu grupu koja je bila glavni nosilac studentskog štrajka, sa tendencijom da ga razviju u generalni štrajk pomoću kojeg bi stvorili situaciju pogodnu za preuzimanje vlasti. Oslanjali su se i na podršku pojedinih pripadnika klera koji se sa nacionalističkih pozicija postavljaju u ulogu zaštitnika nacionalnih interesa i tumače legitimnih prava hrvatskog naroda”.

Egzistiranje „pokreta”, liderstvo i demagogija pojedinaca iz naših struktura podržavali su ovakvu nacionalističku delatnost. S druge strane, takav odnos je otupljivao oštrinu bor- be protiv neprijatelja, pa su SDB i druge službe unutrašnjih poslova u Hrvatskoj dobrim delom bile blokirane stavom vrhova. /Službe javne i državne bezbednosti su tokom 1971. godine podnele više od 700 krivičnih i preko 1.400 prekršajnih prijava protiv lica koja su javno nacionalistički istupala, ali im je od dela političkog vrha Hrvatske zamereno da se bave „kafanskim nacionalizmom umesto obaveštajnim službama”, a u pravosudju se nije reagovalo. Javni tužilac Zagreba bio je član nacionalističke grupe iz Matice hrvatske. SDB je blagovremeno informisala o ovoj neprijateljskoj delatnosti, ali od političkih organa nisu poduzimane potrebne mere/.

U Hrvatskoj se u poslednje vreme sve više razvijala i delatnost srpskih šovinista, poseb- no oko zagrebačke „Prosvjete” koja je delovala u sprezi sa grupama srpskih nacionalista iz Beograda, a nisu mirovali ni IB i drugi birokratsko-etatički elementi, grupa „Praxis” i dr.

Nacionalizam je u porastu i u SR Srbiji, a najistaknutiji njegovi nosioci su grupe i po- jedinci oko „Srpske književne zadruge”, „Srpskog filozofskog društva”, „Ježa” i „Književnih novina”, kao i u nekim sekcijama Matice, srpske. Oni su krenuli sličnim metodama kao i grupe oko Matice hrvatske – održavajući tzv. besede u raznim mestima Srbije, na kojima se čitaju radovi nacionalističkih i pro četničkih književnika i mobilišu pristalice na paroli „Srbi na okup”.

Srpski nacionalisti traže da Srpska pravoslavna crkva postane organizacija okupljanja protivnika našeg sistema, a vrhovi klera sa svoje strane sve više traže oslonac medju intelek- tualcima, starim klasnim strukturama i medju omladinom iz „poznatih srpskih kuća”.

Anarho-liberalna grupacija na Beogradskom univerzitetu nastojala je da se osamostali, sa programom u kom su pomešani elementi i buržoaske i etatičko-socijalističke ideologi- je, ali sa akcentom na iskorišćivanje socijalnih problema za svoje ciljeve. Pravac delovanja im je sukobljavanje sa ustavnim strukturama, propagiranje „juna” /1968/¹⁰⁹⁸ i „održavanje situacije vrućom”.

¹⁰⁹⁸ Misli se na studentske demonstracije u lipnju 1968., ponajprije na Beogradskom sveučilištu. Studenti su tražili ra- dikalne reforme društvenoga sustava.

Neprijateljska delatnost informbirovaca u 1971. godini posebno je bila izražena kroz povećan obim i intenzitet međusobnog komuniciranja radi utvrđivanja zajedničkih stavova prema aktuelnim političkim događajima i merama državnih organa, a u pojedinim slučajevima su ostvarili i zajednički organizovano neprijateljsko delovanje.

Grupa osudjena na IV plenumu¹⁰⁹⁹ je u proteklom periodu slobodnije krenula na ostvarivanje kontakata sa pojedinim članovima SK i pojedinim privrednicima, objašnjavajući da su bili neopravdano osudjeni, da je poslednji tok događaja to dokazao, da se samoupravljanje nije potvrdilo a da demokratija vodi ka anarhiji.

U SAP Vojvodini, u Novom Sadu deluje srpska nacionalistička grupa, koja je povezana sa „Srpskom književnom zadrugom” u Beogradu i sa „Prosvjetom” u Zagrebu. Hrvatska nacionalistička grupa u Subotici nastoji da okupi Bunjevce, a povezana je sa nacionalistima u Zagrebu. Takodje u Subotici deluje i madjarska nacionalistička i iredentistička grupa, oko „Udruženja madjarskog jezika” koja održava veze sa pojedincima u Madjarskoj i sa madjarskim DK predstavništvom. Značajniju neprijateljsku aktivnost i tendencije povezivanja sa istomišljenicima u okviru Republike i šire, ispoljavaju i informbirovci.

U SAP Kosovo, na fakultetima i u drugim institucijama /”Rilindija”,¹¹⁰⁰ „Jedinstvo” itd./ deluju srpske i crnogorske nacionalističko-šovinističke grupe, a s druge strane nacionalističko-iredentističke albanske grupacije. Medjutim, iz te Pokrajine nismo u novije vreme dobili podatke u kom pravcu i sa kakvim intenzitetom deluju albanske nacionalističko-iredentističke grupe.

U SR Makedoniji deluju pojedini vančovisti, koji ne predstavljaju značajniji problem, ali se javlja druga grupacija makedonskih separatista na tzv. programu nezavisne, socijalističke Makedonije. U zapadnoj Makedoniji deluje i grupa albanskih nacionalista, pretežno ilegalnim metodima, koja je povezana sa albanskim nacionalistima na Kosovu. U programu im je stvaranje republike Kosovo, kao korak pripajanja Kosova i zapadne Makedonije Albaniji.

U SR Sloveniji izrazitiju delatnost su ispoljavali pojedinci i grupice na Univerzitetu – grupa „13. novembar” i Tone Remc,¹¹⁰¹ kao i iredenta iz Italije. Konstantna su nastojanja pripadnika RKC¹¹⁰² da ostvare aktivnu ulogu i uticaj na najšire društvene slojeve, ali u poređenju sa ranijim periodima, nije ustanovljena značajnija neprijateljska delatnost. Ostale grupacije neprijatelja, prema oceni SDB Slovenije, niti su brojne niti posebno aktivne.

U SR Bosni i Hercegovini su se više odražavale refleksije delatnosti hrvatskih i srpskih nacionalista iz drugih republika nego što je bilo takvog izvornog delovanja u ovoj Republi-

¹⁰⁹⁹ IV Plenum iz 1966.

¹¹⁰⁰ Novinsko-izdavačka i grafička kuća „Rilindja” sa sjedištem u Prištini. Uz list „Rilindju” objavljivala je brojne druge listove i časopise te je imala razgranatu trgovačku i knjižarsku mrežu i distribuciju.

¹¹⁰¹ Tone Remc (1942.) bio je jedna od istaknutijih osoba studentskoga pokreta u Sloveniji. Godine 1969. postao je prvi studentski zastupnik u Skupštini Socijalističke Republike Slovenije. Lenart Šetinc, „Tone Remc – študentski poslanec”, E-knjige – Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, pristup ostvaren 3. 7. 2021., <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/download/237/337/5558-1?inline=1>

¹¹⁰² Rimokatoličke Crkve.

ci. Aktivniji su međutim bili IB elementi, ostaci starih klasnih struktura i neprijateljski elementi u verskim zajednicama.

U SR Crnoj Gori, prema podacima SDB te Republike, unutrašnji neprijatelj nema značajnijih pozicija, niti je postigao pažnje vredne efekte iako se izražava kroz separatističku, velikosrpsku nacionalističku, IB aktivnost, kao i kroz delatnost pojedinaca iz SPC¹¹⁰³ i RKC.

Antagonizam i nemirljivost interesa raznih grupacija unutrašnjeg neprijatelja sprečavali su uže povezivanje neprijateljskih struktura različitih opredeljenja i platformi. Njihovo akciono jedinstvo se manifestovalo kroz identičnost ciljeva /sa različitih polazišta/ i zajedničke objekte neprijateljskog napada. Zapaženi su, međutim pojedinačni slučajevi povezivanja neprijateljskih eksponenata različitih platformi i to pretežno u smislu nacionalne homogenizacije, ali se to još nije razvilo do organizovanog udruženog neprijateljskog delovanja.

Pozicije SDB u grupama i organizacijama unutrašnjeg neprijatelja nisu dovoljne. Uglavnom nedostaju kvalitetni saradnici koji bi bili ugrađeni u sama žarišta pojedinih, naročito novijih grupacija i koji bi obezbeđivali kvalitetna, potpuna i blagovremena saznanja. Zbog toga, SDB najčešće zapaža spoljne manifestacije neprijateljske aktivnosti i registruje kontakte i određenu aktivnost istaknutijih pojedinaca, ali ne može uvek da odgovori i šta se zbiva lo za vreme tih kontakata, odnosno da pruži sve podatke za sagledavanje problema u celini.

o O o

¹¹⁰³ Srpske pravoslavne Crkve.

III

NEKI AKTUELNI PROBLEMI SISTEMA ZAŠTITE USTAVNOG PORETKA

Problemi i teškoće na području zaštite ustavnog poretka su dosta brojni. Oni često izlaze van domena službe državne bezbednosti i služba ne može da ih rešava samo svojim snagama, ali se sa njima susreće i oni u znatnoj meri¹¹⁰⁴ utiču na njen rad. Značajniji problemi jesu:

Pitanja opšteg koncepta zaštite ustavnog poretka i uloge SDB u tom sistemu

a/ Pitanja društvenog položaja SDB

Upravo protekli period i događaji u 1971. godini istakli su neka bitna pitanja stvarnog društvenog položaja SDB i odraza toga na njenu efikasnost. Ovo pitanje se nije postavljalo u odnosu na delatnost službe prema stranim obaveštajnim službama i neprijateljskim delovima emigracije, ali je često bilo aktuelno u odnosu na unutrašnju problematiku. Ni u unutrašnjoj oblasti nije bilo problema sa radom službe prema neprijateljskim grupacijama koje su već ranije identifikovane kao takve /u kleru, IB, razni stari reaktivari itd./. Medjutim, u odnosu na pojedince koji započinju sa neprijateljskim delovanjem u našim vlastitim institucijama u SK ili u pojedinim forumima, SDB je započinjala svoju aktivnost tek pošto bi prethodno bila izrečena politička kvalifikacija. U slučajevima kad ovakve kvalifikacije nije bilo /jer je određen forum ocenio da situacija za političko kvalifikovanje još nije sazrela, ili je i sam forum bio blokiran itd./, SDB najčešće nije primenjivala svoje mere /izuzetno pojedine radnje/ pa ni kad se radilo o očiglednim primesama protivustavne delatnosti. U takvim slučajevima je nastajala situacija u kojoj su se pojedinci – nosioci protivustavne aktivnosti – pokrivali autoritetom foruma ili društveno-političkih organizacija kojima su pripadali ili autoritetom nekog visokog saveznog ili republičkog funkcionera, a služba, i preterano se čuvajući da ne počinu greške koje su 1966. godine osudjene na IV plenumu CK SKJ, nije preduzimala potrebne mere. Dolazilo je čak i do takve situacije da je služba prekidala neku konkretnu meru prema utvrđenom neprijatelju, kad ju je ta mera /npr. praćenje/ dovela i do nekog funkcionera. Na taj način se objektivno stvarala situacija postojanja dve kategorije građana koji su protivustavno delovali, jednih prema kojima služba može i mora delovati i drugih – prema kojima služba „ne sme” primenjivati svoje mere.

Treba imati u vidu da je služba imala zakonske osnove za potpunije ostvarivanje svoje uloge, ali da je osuda službe i njenih metoda stalno „visila u zraku” i stalno bila podgrejavana javnim stavovima pojedinih funkcionera. Češće su se na adresu službe javno upu-

¹¹⁰⁴ U dokumentu stoji samo „me”, ali je iz konteksta jasno da se misli na riječ „meri”.

ćivale neargumentovane optužbe, stvarale se „afere”, izražavala se sumnja u ustavnost njenog delovanja, mimo i pored postojećih društvenih tela nadležnih i pozvanih za kontrolu nad radom SDB. Komisijska ispitivanja takvih slučajeva dokazala su neopravdanost pokazanog nepoverenja /bez obzira na konstatovane propuste i greške/, ali štetne posledice su ostajale, jer u objektivno sve komplikovanijoj situaciji u kojoj SDB treba da deluje ovakav odnos ozbiljno dovodi u pitanje njeno dalje osposobljavanje i efikasnost. Ovakvi „slučajevi” unose nemir među postojeće radnike od kojih i neki kvalitetniji gube volju da ostanu u službi i traže prevremenu penziju ili izbegavaju rizike, novi kvalitetniji kadrovi se teško odlučuju da dodju, mnogi saradnici više ne žele kontakt sa „prokazanom” službom, a i novi se iz istih razloga teško angažuju.

Nesporno je da osnovu za afirmaciju službe treba da predstavlja uspešno izvršavanje zadataka koje zajednica pred nju postavlja, ali i javna podrška društveno-političkih faktora je neophodna. Ipak, smatramo da suštinski pravac izlaženja iz ovakvog stanja treba tražiti u tome da SUB direktnije odgovara za izvršavanje svoje uloge na obezbeđivanju ustavnog sistema, što podrazumeva i njeno uklapanje u kurs i sprovođenje tekuće politike, a da pri tome njena aktivnost na otkrivanju i dokumentovanju protivustavne delatnosti određenih lica ne bude vezana stavovima i mišljenjima pojedinih funkcionera na bilo kom nivou, koji bi objektivno ili subjektivno onemogućili da služba vrši svoju zakonsku funkciju. Na taj način bi služba mogla da samostalno primenjuje svoje mere prema svakome ko narušava ustavne i zakonske norme. Ovo pretpostavlja i efikasnu društvenu kontrolu nad radom službe /kojom bi se i ocenjivali neki u praksi vrlo delikatni slučajevi/ njenu punu odgovornost za svoj rad u skladu sa zakonima, ali i takvo zakonsko regulisanje njenih ovlašćenja i obaveza koje će je i usmeravati i štititi.

b/ Pitanje pravnog sistema

Ustavom je određeno da je zaštita ustavnog poretka pravo i dužnost građana, radnih i drugih organizacija i državnih organa sa odgovarajućim stručnim službama. Iz Ustava proizilazi da je društvena samozaštita neodvojivi element samoupravnog sistema našeg društva, da su za bezbednosnu zaštitu u okviru radnih i drugih organizacija, organa i institucija odgovorna rukovodeća tela odnosno, starešine, a da određene stručne poslove bezbednosti obavljaju stručne službe državne bezbednosti u organima uprave. Ovako postavljeni ustavni principi razradjeni su zakonom ili drugim aktima kao određene obaveze i ovlašćenja samo u oblasti stručnih službi državne bezbednosti.

Posledice nepotpunog zakonskog regulisanja, posebno u oblastima van domena SDB osećaju se svakodnevno i za SDB predstavljaju ozbiljan problem. Naime, prema dosadašnjem stanju SDB prikuplja, dokumentuje, evidentira i analizira podatke o tajnoj i organizovanoj neprijateljskoj delatnosti usmerenoj na rušenje ili podrivanje ustavnog poretka, radi otkrivanja i sprečavanja takve delatnosti. Radi ostvarenja svoje uloge služba primenjuje određene mere i metode i koristi odgovarajuća zakonska ovlašćenja i raspoloživa sredstva. Prema tome, ona po svojim nadležnostima predstavlja deo bezbednosnog sistema koji bi trebalo da se sinhronizovanom aktivnošću i ostalih društvenih fak-

tora suprotstavlja širim subverzivno-propagandnim ili informativno-obaveštajnim aktivnostima, za koje inostrani i unutrašnji neprijatelji koriste sve postojeće legalne mogućnosti. Pored toga, vodeće blokovske sile imaju poseban aparat, sa izgrađenom organizacijom i naučno zasnovanim metodima za sprovođenje različitih oblika psihološke diverzije, koji usko saraduje sa obaveštajnim službama ali nije i deo njih, što još više ukazuje na potrebu rešavanja čitavog ovog kompleksa pitanja.

S obzirom na tako širok kompleks neprijateljskog nastupanja, a uz ovakav stepen izgradjenosti i funkcionisanja društvene samozaštite i bezbednosne zaštite u organizacijama i organima, služba državne bezbednosti je često dovedena u situaciju da se suprotstavlja ili bar da prikuplja podatke i izveštava o aktivnostima koje nisu u njenom delokrugu niti je za to osposobljena. To odvlači od koncentracije snaga službe na svom osnovnom poslu i utiče na pojavljivanje čestih slučajeva neefikasnosti i lišava društvo onih kapitalnih saznanja o neprijatelju do kojih se može doći jedino sredstvima službe.

U vezi sa navedenim problemom smatramo da je u predstojećem zakonskom regulisanju u skladu s usvojenim ustavnim amandmanima neophodno zakonom regulisati:

- funkciju, nosioce aktivnosti i odgovornosti u oblasti društvene samozaštite, a u okviru toga i funkciju, nosioce aktivnosti i odgovornosti u oblasti bezbednosne zaštite u radnim i dragim organizacijama i državnim organima;
- delokrug, ovlašćenja i obaveze svake službe, obavezu uspostavljanja i vođenja određenih evidencija, određenog sistema međusobnog izveštavanja, kao i jedinstvenih metodologija za određene poslove – u svim službama državne bezbednosti /u organima unutrašnjih poslova, u SSIP, u SSNO¹¹⁰⁵/.

Posebno ukazujemo na činjenicu da su društveno samoupravljanje i politika nesvrstavanja postali osnovne ustavne kategorije, a da istovremeno te osnove našeg društveno-političkog sistema ne uživaju odgovarajuću krivično-pravnu zaštitu. Krivični zakonik nije dovoljno pratio promene u našem društvenom sistemu i u pojedinim svojim delovima ili odredbama je zastario.

c/ Pitanja iz stručne aktivnosti SDB

U SDB egzistira i niz pitanja sopstvenog razvoja, i usavršavanja sistema rada. Reč je u prvom redu o prevladavanju stanja u kojem služba pretežno registruje i prati neprijateljsku aktivnost, a manje prodire u sama žarišta neprijateljskih akcija i razbija ih. Ovo pretpostavlja i usavršavanje postojećih i izgradjivanje novih metodologija u operativnoj, analitičkoj i dokumentalističkoj aktivnosti službe, kao i uvodjenja najmodernijih elektronskih uređaja u sistem informacija i dokumentacije, što pretpostavlja i određena materijalna ulaganja za modernizaciju službe.

Osim toga, već duže vreme su izraženi i neki drugi otvoreni problemi koji se mogu rešavati samo uz jaču pomoć društvene zajednice. Kao posebno akutno postavlja se pitanje kadra, s obzirom da u nekim republičkim službama pojedine linije operativnog praćenja

¹¹⁰⁵ Savezni sekretarijat za narodnu obranu SFRJ.

neprijateljske aktivnosti uopšte nisu pokrivena, a u većini republičkih i pokrajinskih službi nije na zadovoljavajući način organizovan i kadrovski ekipiran analitički rad. Nema dovoljno planskog i adekvatnog kadrovskog obnavljanja, a očekuje se veći odliv postojećih „starih” kadrova posle donošenja novog zakona o penzionisanju.

Od kadra koji radi, ili bi trebalo da dodje da radi u SDB zahteva se više nego od kadrova u drugim organima /obaveza da radi duže od radnog vremena bez posebne naknade, obaveza da stoji na raspolaganja službi i kad je to oprečno sa „normalnim” shvatanjima pa i po život opasno, itd. – što je sve poznato/, ali se u praksi ovim kadrovima pružao gotovo isti tretman kao i kadrovima u drugim organima uprave, s tim što objektivno ne mogu imati i mogućnosti javne afirmacije. U neizgradjenosti mehanizma društvenog priznanja ovih poslova i kadrova leži jedan od osnovnih uzroka veoma mukotrpnog kadrovskog obnavljanja službe.

Pitanja adekvatnog funkcionisanja drugih organa i institucija

U problemima sa kojima se susreće u svom delokrugu SDB oseća i nedovoljno angažovanje na polju zaštite ustavnog poretka nekih drugih jugoslovenskih organa i institucija, prvenstveno u poslovima prema emigraciji i našim radnicima u inostranstvu, kao i u odnosu na informativno-propagandnu aktivnost inostranstva.

U većoj meri SDB oseća probleme pred kojima se nalaze drugi organi gonjenja, a prvenstveno pravosudni organi. Adaptiranje sudova ulozi koju su posle Četvrtog plenuma CK SKJ /od 1966./ dobili noveliranim sistemom krivičnog postupka, teče veoma sporo. Tu su pre svega problemi osposobljavanja istražnih sudija za vođenje istrage protiv učinilaca krivičnih dela protiv naroda i države; problemi u primeni sredstava i metoda SDB prema onim licima koja su pod istragom ili na izdržavanju kazne, kada postoje osnovi sumnje da nisu rasvetljene sve okolnosti neprijateljske delatnosti; kao i problemi vezani za efikasnost vođenja krivičnog postupka.

Postoji i nejednako krivično-pravno tretiranje određenih neprijateljskih delatnosti, a bila je proširena i praksa da se ne pokreće krivični ili prekršajni postupak protiv učinilaca javnih neprijateljskih istupa i u situaciji kad je SDB podnosila prijave i kad su se stekli svi uslovi za gonjenje.